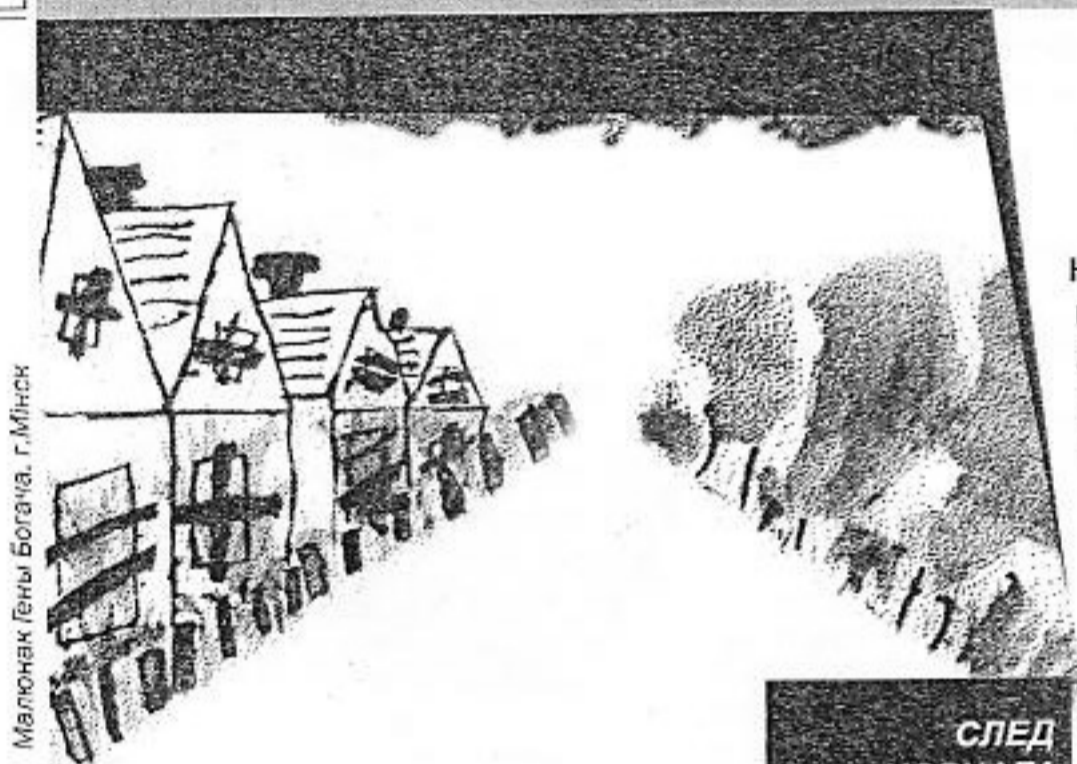

К. ВАРАНЬКО,
Н. ШАШЭНЬКА
вядучыя бібліёграфы
Нацыянальнай
бібліятэкі Беларусі

Боль Чарнобыля: урокі праз 25 гадоў

Малюнак Гены Богача, г. Мінск

Дваццаць пяць гадоў аддзяляюць нас ад адной з найбуйнейшых у свеце аварый на атамных электрастанцыях. 26 красавіка 1986 г. ва Украіне, каля г. Чарнобыля, на самай мяжы з Беларуссю, у памяшканні чацвёртага энергетычнага блока Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі (ЧАЭС) пры падрыхтоўцы яго да планавага рамонтнага адбыўся выбух, у выніку якога радыяцыйнае забруджванне закранула значную частку тэрыторыі Беларусі. Па маштабах радыеактыўнага выкіду і наступствах аварыю на ЧАЭС вызначаюць як буйнейшую тэхнагенную катастрофу XX ст. Яна шмат у чым перасягнула падобныя надзвычайныя здарэнні на АЭС ва Уіндскай (цяпер Селафілд, Вялікабрытанія, 1957 г.), «Тры Майл Айленд» (ЗША, 1979 г.) і ў прамысловым комплексе «Маяк» (СССР, 1957 г.). Аварыя стала болей агульнай бядою, нацыянальным бедствам для Беларусі. У зону радыеактыўнага забруджвання трапіла больш за 2,7 тыс. населеных пунктаў. Значна пацяжрэў аграпрамысловы комплекс: з абароту было выведзена 2,6 тыс. кв. км сельскагаспадарчых палеткаў. Ліквідаваны 54 калгасы і саўгасы, 9 прадпрыемстваў, якія займаліся перапрацоўкай. Жыццё мільёнаў беларускіх сем'яў аказалася падзеленым на «да» і «пасля» гэтага страшэннага бедства. З найбольш пацяжрелых

СЛЕД ЧОРНАГА ВЕТРУ

На вялікі жаль, мы позна атрымалі гэты матэрыял ад аўтараў. Ён выдатна дапамог бы вам, паважаныя калегі, пры падрыхтоўцы мерапрыемстваў да 25-й гадавіны аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі. Але пра гэтую страшную падзею мы ўспамінаем не толькі 26 красавіка і таму вырашылі ўсё ж такі надрукаваць, бо тут у невялікім па памеры матэрыяле многа карысных звестак аб тым, што робіцца ў Беларусі па ліквідацыі наступстваў буйнейшай тэхнагеннай аварыі XX стагоддзя. А цяпер яшчэ і падзеі на атамнай станцыі ў Японіі павялічылі інтарэс да гэтай тэмы ва ўсім свеце.

раёнаў выселена 135 тыс. чалавек, цалкам адселена 415 населеных пунктаў, а ў 30-кіламетровай зоне каля ЧАЭС створаны Палескі радыяцыйна-экалагічны запаведнік. Аварыя падарвала здароўе беларусаў, паламала тысячы лёсаў, зрабіла людзей вымушанымі бежанцамі. Шмат жыццяў забраў і працягвае забіраць «мірны» атам.

Уздзеянне чарнобыльскай катастрофы на экалогію паставіла Беларусь перад неабходнасцю вырашэння новых, выключна складаных і буйнамаштабных праблем, якія датычыліся практычна ўсіх сфер грамадскага жыцця, многіх аспектаў навукі і вытворчасці, культуры і маралі. У 1989 г. Вярхоўны Савет БССР прызнаў усю тэрыторыю Беларусі зонай экалагічнага бедства. Практычная работа па мінімізацыі наступстваў аварыі праводзілася ў рамках спецыяльных дзяржаўных праграм. Была прынята першая Дзяржаўная праграма пераадолення наступстваў чарнобыльскай катастрофы на 1990–1995 гг. і на перыяд да 2000 г. (саюзна-рэспубліканская). Пасля распаду Савецкага Саюза Беларусь была вымушана самастойна вырашаць увесь ком-

плекс чарнобыльскіх праблем. Была зацверджана другая Дзяржаўная праграма па пераадоленні ў Рэспубліцы Беларусь наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС на 1993–1995 гг. і на перыяд да 2000 г. Для пераадолення негатыўных эканамічных, медыцынскіх і сацыяльна-псіхалагічных наступстваў аварыі ў 1991 г. былі прыняты законы «Аб сацыяльнай абароне грамадзян, якія пацярпелі ад катастрофы на Чарнобыльскай АЭС» і «Аб прававым рэжыме тэрыторый, якія падвергліся радыеактыўнаму забруджванню ў выніку катастрофы на Чарнобыльскай АЭС», у 1998 г. – Закон «Аб радыяцыйнай бяспецы насельніцтва». У 2009 г. уступіў у сілу Закон «Аб сацыяльнай абароне грамадзян, пацярпелых ад наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС і іншых радыяцыйных аварыяў».

Наступствы чарнобыльскай катастрофы пастаянна застаюцца ў цэнтры ўвагі Прэзідэнта і Урада Рэспублікі Беларусь. Аб гэтым сведчыць трэцяя Дзяржаўная праграма па пераадоленні вынікаў катастрофы на ЧАЭС на 2001–2005 гг. і на перыяд да 2010 г. Асноўныя яе мэты – зніжэнне ўрону здароўю насельніцтва, якое пацярпела ад катастрофы, негатыўных сацыяльных і псіхалагічных наступстваў аварыі, сацыяльна-эканамічная і радыяцыйна-экалагічная рэабілітацыя забруджаных тэрыторый, зварот іх да нармальнага ўмоў функцыянавання. Чацвёртая Дзяржаўная праграма па пераадоленні наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС на 2006–2010 гг. вызначыла стратэгію работы не толькі на бліжэйшы час, але і на перспектыву. Сярод асноўных яе прыярытэтаў – пазтапная рэабілітацыя забруджаных тэрыторый і аздараўленне насельніцтва, якое там пражывае. Галоўнай задачай з’яўляецца стварэнне ўмоў для паўнацэннага жыцця і вядзення гаспадарчай дзейнасці. У выніку рэалізацыі комплексу мерапрыемстваў адбываецца аднаўленне пацярпелых рэгіёнаў, укараняецца інавацыйная сацыяльная палітыка, якая спрыяе эканамічнаму развіццю, стварэнню новых працоўных месцаў. Настаў час актыўных сумесных дзеянняў па адраджэнні і ўстойлівым развіцці «чарнобыльскіх» раёнаў – у гэтым асноўны сэнс сучаснай стратэгіі пераадолення наступстваў аварыі на ЧАЭС, якая знайшла сваё адлюстраванне ў пятай Дзяржаўнай праграме па пераадоленні наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС на 2011–2015 гг. і на перыяд да 2020 г.

З улікам значнага павелічэння на забруджаных тэрыторыях колькасці захворванняў удасканалваецца спецыялізаваная медыцынская дапамога насельніцтву. Ва ўсёй зоне назіраецца рост сардэчна-сасудзістых, страўнікава-кішэчных хвароб, хвароб апорна-рухальнага апарату і органаў дыхання. Як вынік чарнобыльскай катастрофы разглядаецца павелічэнне захворванняў на рак шчытападобнай залозы. З мэтай медыцынскай рэабілітацыі распрацаваны Канцэпцыя арганізацыі медыцынскага забеспячэння насельніцтва, а таксама ўніфікаваныя

пракалолы аказання медыцынскай дапамогі дарослым і дзецям. Адкрыты новыя медыцынскія ўстановы, інстытуты, спецыялізаваныя клінікі і цэнтры. У 2003 г. у Гомелі пачаў дзейнічаць Рэспубліканскі навукова-практычны цэнтр радыяцыйнай медыцыны і экалогіі чалавека, які ажыццяўляе каардынацыю ўсёй работы па спецыялізацыі насельніцтва Беларусі. Штогадовае правядзенне аглядаў, лячэнне і аздараўленне дазволілі ў пэўнай ступені стабілізаваць многія паказчыкі здароўя людзей. Ажыццяўляецца

масавое санаторна-курортнае лячэнне і аздараўленне дзяцей і падлеткаў. Для палепшэння здароўя маленькіх жыхароў забруджаных тэрыторый створаны дзіцячыя аздараўленчыя цэнтры «Ждановічы», «Пралеска», «Лясная паляна», «Світанак», «Пціч», «Сідзельнікі», «Жамчужына», «Надзея» і інш. Зараз у нашай дзяржаве налічваецца 13,4 тыс. чалавек, якія сталі інвалідамі ў выніку аварыі на ЧАЭС. Ім, як найбольш пацярпелай катэгорыі насельніцтва, прадастаўляецца шэраг значных сацыяльных ільгот. На забруджаных тэрыторыях паскоранымі тэмпамі праводзіцца работа па будаўніцтве жылля, бальніц, школ, дашкольных устаноў, газіфікацыі жылых дамоў, забеспячэнні насельніцтва якаснай пітной вадой.

Для актывізацыі сацыяльна-эканамічнага развіцця пацярпелых рэгіёнаў шырока прымяняюцца сацыяльна-эканамічныя праекты міжнароднага супрацоўніцтва. Вядзецца актыўнае ўзаемадзеянне з такімі міжнароднымі арганізацыямі, як МАГАТЭ, ААН, ПРААН, АБСЕ, ЮНЕСКА і інш. На 62-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН трэцяе дзесяцігоддзе пасля Чарнобыльскай катастрофы (2006–2016) абвешчана Дзесяцігоддзем рэабілітацыі і ўстойлівага развіцця пацярпелых рэгіёнаў. Каардынацыю плана дзеянняў па комплексным аднаўленні пацярпелых у выніку катастрофы на ЧАЭС тэрыторый на перыяд да 2016 г. здзяйсняе Праграма развіцця ААН

Малюнак Кірыла Дамарада. г. Мінск

(ПРААН) пры садзейнічанні партнёраў. Сумесна з шэрагам міжнародных арганізацый Камітэт па праблемах наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь распрацаваў праграму CORE «Супрацоўніцтва для рэабілітацыі ўмоў жыцця ў пацярпелых ад чарнобыльскай катастрофы раёнах Беларусі», накіраваную на прыцягненне замежных і нацыянальных партнёраў да комплекснага вырашэння праблем на забруджаных радыяцыйнай тэрыторыях. З 2004 г. яна ажыццяўляецца ў Брагінскім, Чачэрскім, Слаўгарадскім і Столінскім раёнах. Рэалізуюцца і прынцыпова новыя для нашай дзяржавы формы супрацоўніцтва з міжнароднымі арганізацыямі. Падпісана пагадненне з Міжнародным банкам рэканструкцыі і развіцця ў межах сумеснага праекта Сусветнага банка і Рэспублікі Беларусь. У праект уключаны два кірункі – павышэнне эфектыўнасці энергаспажывання і газіфікацыя жылых дамоў. Ажыццяўляецца рэалізацыя пагадненняў паміж урадамі Кітая і Беларусі. Актыўна развіваецца супрацоўніцтва з навукоўцамі цэнтраў і інстытутаў па радыяцыйнай абароне і ядзернай бяспецы Францыі і Нарвегіі па вывучэнні ўздзеяння радыеактыўнага выпраменьвання на чалавека і памяншэння ўплыву радыяцыі на насельніцтва, якое пражывае на забруджаных тэрыторыях. У Беларусі рэалізуюцца чарнобыльскія праекты МАГАТЭ, сумесныя ініцыятывы па паляпшэнні радыеэкалагічнай сітуацыі ў пацярпелых раёнах. Бясспрэчна, немалаважнае значэнне мае супрацоўніцтва з найбольш пацярпелымі ад наступстваў чарнобыльскай катастрофы дзяржавамі – Расіяй і Украінай. У Беларусі, Расіі і на Украіне ажыццяўляюцца нацыянальныя праграмы па пераадоленні наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС. Супрацоўніцтва Рэспублікі Беларусь з Расійскай Федэрацыяй у галіне пастчарнобыльскай рэабілітацыі вядзецца з 1998 г. У 1997 г. уступіў у сілу бестэрміновы дагавор паміж Урадам Рэспублікі Беларусь і Урадам Украіны аб сумесных дзеяннях па мінімізацыі наступстваў чарнобыльскай катастрофы.

Чарнобыльская АЭС была афіцыйна закрыта паводле рашэння Урада Украіны 15 снежня 2000 г.,

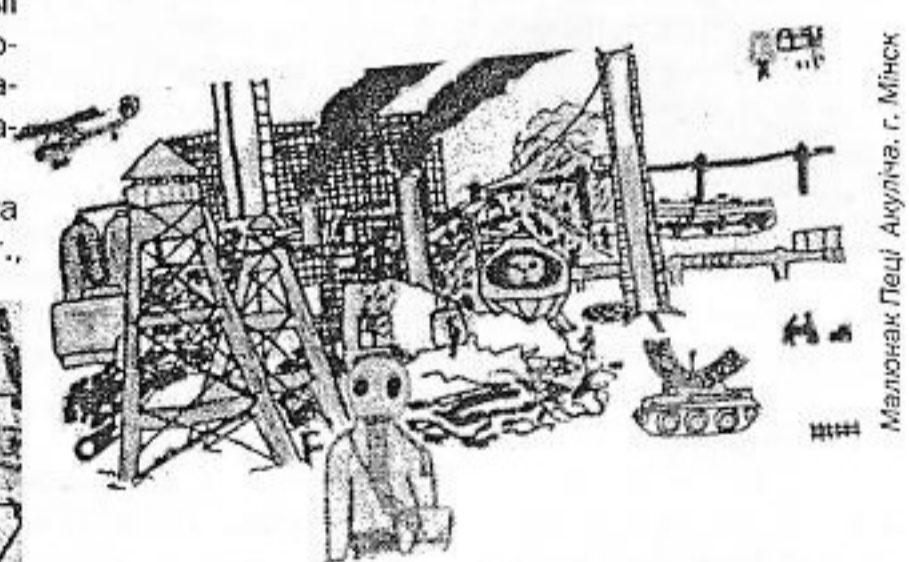
але нябачная вайна, якая пачалася на беларускай зямлі 25 гадоў назад, не скончыцца яшчэ вельмі доўга, таму што пацярпелыя ад чарнобыльскай катастрофы рэгіёны будуць заставацца забруджанымі не адно стагоддзе.

У бюлетэні «Новыя кнігі: па старонках беларускага друку» (2011, № 2, дадатак), які штомесячна выдаецца Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі, змешчаны анатаваны бібліяграфічны спіс «Больш Чарнобыля: урокі праз 25 гадоў». У яго ўключаны дакументы (афіцыйныя, нарматыўна-прававыя, манаграфіі, матэрыялы навуковых канферэнцый, навукова-папулярныя, даведачныя, літаратурна-мастацкія, інфармацыйныя), выдадзеныя ў асноўным у 2006–2010 гг. на беларускай і рускай мовах па вышэйназванай праблематыцы. У спіс увайшло больш за 130 бібліяграфічных запісаў. Складаецца ён з наступных раздзелаў: «Успаміны пра катастрофу, расказы аб ліквідатарых», «Наступствы чарнобыльскай катастрофы і барацьба з імі», «Шляхі рэабілітацыі чарнобыльскіх рэгіёнаў», «Палескі дзяржаўны радыяцыйна-экалагічны запаведнік», «Чарнобыль у літаратуры і фальклоры», «Чарнобыль у мастацтве». Матэрыялы ўнутры кожнага раздзела сістэматызаваны ў лагічнай паслядоўнасці.

У 1988 г. на найбольш забруджанай радыенуклідамі тэрыторыі пасля катастрофы на Чарнобыльскай АЭС з мэтай вядзення радыяцыйна-экалагічнага маніторынгу, радыеэкалагічных даследаванняў, а таксама для захавання генафонду і відавой разнастайнасці мясцовай флоры і фаўны заснаваны «Палескі дзяржаўны радыяцыйна-экалагічны запаведнік». У адным з раздзелаў бібліяграфічнага спіса «Больш Чарнобыля: урокі праз 25 гадоў» сабрана інфармацыя аб дакументах, якія знаёмяць з дзейнасцю гэтай установы.

Малюнак Пеці Акуліча, г. Мінск

Малюнак Пеці Акуліча, г. Мінск

Чарнобыльская тэма знайшла адлюстраванне ў творчасці многіх беларускіх пісьменнікаў, мастакоў, кінарэжысёраў. У раздзел «Чарнобыль у літаратуры і фальклоры» ўключаны звесткі аб творах вядомых беларускіх пісьменнікаў («Злая зорка» І. Шамякіна, «Палыновы вецер» Л. Левановіча, «Палын. Чарнобыль» М. Башлакова і інш.), а таксама змешчаны літаратуразнаўчыя артыкулы, прысвечаныя мастац-

каму асэнсаванню чарнобыльскай трагедыі ў сучаснай літаратуры.

Пры ўсім сваім трагізме чарнобыльская тэматыка стала актуальнай і неабходнай для беларускага выяўленчага мастацтва. У раздзеле «Чарнобыль у мастацтве» даецца інфармацыя пра кнігі і артыкулы, дзе можна прачытаць аб мастацкіх выстаўках, творчасці мастакоў, іх успрыманні трагедыі на ЧАЭС, сродках і метадах, з дапамогай якіх творцы спрабуюць данесці да гледача ўвесь драматызм чарнобыльскай аварыі. У некаторых артыкулах дадзены аналіз і ацэнка карцін, разглядаецца стыль і манера мастакоў. Карыстальнікам зацікавяць і матэрыялы пра кінастужкі, звязаныя з тэмай Чарнобыля. Асаблівая ўвага звернута на аналіз дакументальных фільмаў «Чернобыльский крест» і «Чернобыльские джунгли».

Прапанаваны бібліяграфічны спіс будзе карысны выкладчыкам агульнаадукацыйных школ, вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, навучэнцам і студэнтам, бібліятэкарам, спецыялістам розных галін народнай гаспадаркі, а таксама ўсім, хто цікавіцца чарнобыльскай праблематыкай.

Да 20-годдзя чарнобыльскай катастрофы былі таксама падрыхтаваны бібліяграфічныя матэрыялы («Новыя кнігі: па старонках беларускага друку», 2006, № 3, дадатак; CD-ROM «Чарнобыль», 2006). Глыбейшаму азнаямленню з чарнобыльскімі праблемамі дапаможа база даных «Чарнобыль», якая генерыруецца з 1993 г. у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі і прызначана для інфармавання спецыялістаў розных галін народнай гаспадаркі аб дакументах па ўсіх аспектах чарнобыльскай катастрофы і мінімізацыі яе вынікаў, для азнаямлення насельніцтва раёнаў, што пацярпелі ад катастрофы, з матэрыяламі пра радыяцыю і абарону ад яе. На аснове базы даных фарміраваліся аднайменныя навукова-дапаможныя паказальнікі: за 1991–2000 гг. – у электроннай і друкаванай формах, за 2001–2004 гг. – толькі ў электроннай форме. З 2007 г. звесткі аб дакументах па тэматыцы базы даных «Чарнобыль» адлюстроўваюцца ў базе даных «Беларусь: ад мінулага да сучаснага».

Інфармацыю па тэме можна знайсці на сайтах:

www.chernobyl.by,
www.chernobyl.info